

ČERMÁK, Josef: Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky.

Brno, B4U Publishing, 2009, 142 strán. ISBN: 978-80-87222-11-9

Josef Čermák (ročník 1928) patrí k excelentným znalcom Kafkovho diela. Za desaťročia bádateľskej a prekladateľskej činnosti nazbieral veľké množstvo relevantného materiálu a vydal viaceré publikácie venované dielu a životu Franza Kafku. Je jedným zo zakladajúcich členov Spoločnosti Franza Kafku a ako historik literatúry sa venuje v ostatnom období intenzívnemu výskumu pražskej nemeckej literatúry (Franz Kafka, Franz Werfel, Max Brod), jej recepcii v českej kultúre a zameriava sa i na česko-nemecké literárne vzťahy. Z jeho biografie vyplýva, že sa ako mladý redaktor vydavateľstva Odeon zoznámil v päťdesiatych rokoch s Erikom Adolfom Saudekom, prominentným prekladateľom z nemčiny. Saudekova manželka Věra bola neterou Franza Kafku, čo Čermákovi uľahčilo prístup k rukopisom a rodinným pamiatkam. To vlastne tvorilo predpoklad jeho profesionálneho záujmu o Franza Kafku.

Ako je známe, zložitá situácia v päťdesiatych rokoch nezičila výskumu Kafkovho diela, ale Čermák naplno využil výskumné i publikačné možnosti, ktoré sa naskytli v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Výskum završil knihou *Kafka und Prag*, vydanou roku 1971 paralelne po nemecky v Stuttgarte, a po anglicky pod názvom *Kafka and Prague* v New Yorku. Z politických dôvodov ju však musel uverejniť pod pseudonymom Johann Bauer. Keď stranícki ideológovia vyhlásili Kafku za „nepriateľa štátu“, Kafkove diela u nás zmizli z edičných plánov. Nevychádzali vedecké

práce, venované Franzovi Kafkovi. Prakticky do polovice osemdesiatych rokov nevyšiel v Československu z Kafkovho diela ani riadok. Čermák však potajomky spolupracoval s kolegami z celej Európy, najmä s nemeckými znalcami Kafkovho diela, napríklad s Hartmutom Binderom, ale aj inými. V čase, keď sa nedalo očakávať, že situácia sa zmení, bádanie v tejto oblasti sa prehlbovalo v zahraničí, zatiaľ čo vo vtedajšom Československu zavládlo vákuum. Aj preto, ako sa Čermák nazdáva, je Franz Kafka doma všade vo svete, len nie vo svojej vlasti, a ako jednu z príčin uvádza fakt, že Kafka sa do povedomia svojich krajanov dostával vždy len okľukou cez západ.

Faktom je, že naši západní susedia sa v ostatných rokoch intenzívne venujú sprístupňovaniu Kafkovho diela prostredníctvom nových prekladov, ktoré postupne nahrádzajú dnes už archaicky pôsobiace vydania. Zásluhu na tom má v neposlednom rade pražská Spoločnosť Franza Kafku. K prekladom pristupuje rad literárnovedných prác, netradičným spôsobom osvetľujúcich Kafkove životné osudy a vyvracajúcich neopodstatnené legendy a mýty, ktorých sa za približne päť desaťročí intenzívnej a rozporupnej recepcie nahromadilo pomerne dosť. Josef Čermák uverejnil roku 2005 knihu *Franz Kafka. Výmysly a mystifikace* (Praha, 2005), ktorá filologicky fundovaným a zároveň čitateľsky prístupným spôsobom reaguje na práce dvoch najznámejších a najúspešnejších českých

mystifikátorov, Michala Mareša a Gustava Janoucha.

Je známe, že sláva Franza Kafku (1883 – 1924) sa začala šíriť až s odstupom približne štvrtstoročia po jeho smrti. Svet ho objavoval ako polozabudnutého autora. V situácii, keď po druhej svetovej vojne aj vďaka prekladom do angličtiny, francúzštiny a iných jazykov sa rozvinul akýsi kafkovský boom, sa hlásili o slovo obratní mystifikátori. Využili situáciu, keď nadšený záujem v radoch čitateľov a renomovaných vedcov oslaboval ich kritickosť. Na svetovej sláve pražského génia sa priživilí najmä Michal Mareš a Gustav Janouch. Objavnými výmyslami zamotali hlavu nemeckým bádateľom a svojimi dielami prenikli do kontextu dôverčivej kafkológie, ktorá bola na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov minulého storočia vďačná za každú novú informáciu. Kým Mareš sa stal tvorcom legendy o „červenom“ Kafkovi, účastníkovi anarchistických schôdzí a priateľovi pražskej bohémy okolo Haška, Janouch, literárne talentovanejší, uskutočnil oveľa ctižiadostivejší zámer, vytvoril knihu rozhovorov s Kafkom, ktoré oklamali veľkú časť odborníkov na čele s Maxom Brodom, ba boli pokladané za súčasť Kafkovej tvorby. Obaja Česi boli ľudia dobrodružných životných osudov, pohybovali sa neraz na hrane zákona. Ich výtvorom však nemožno uprieť farebnosť podania a čítavosť.

Oboch mystifikátorov, ako presvedčivo argumentuje Josef Čermák, spájalo niekoľko faktov. Osobne (hoci letmo) sa poznali s Kafkom (Mareš v rokoch pred prvou svetovou vojnou, Janouch po nej), obaja boli dokonalými bilinguistami a obaja boli činní ako novinári resp. literáti. Obaja vyšli na verejnosť s prekvapivo objavnými informáciami, ba možno sa domnievať, že obidvoch k vydaniu svedectva priviedla prudko sa šíriaca kafkovská konjunktúra v západných krajinách a s tým spojená lákavá možnosť z nej profitovať, nie vážna snaha pravdivo prispieť k lepšiemu poznaniu autora a diela. Oboch spája ďalej fakt, že ani jeden z nich dovtedy za dvadsať rokov od Kafkovej smrti o ňom nič

nenapísal. Obaja poznali Kafkovo dielo veľmi slabo – v ich textoch zohráva zanedbateľnú úlohu, pričom obaja súhlasne tvrdia, že Kafku nečítali zámerne. Mareš to odôvodňoval tým, že Kafka je vraj autorom cudzím českej mentalite, a on o ňom píše len preto, lebo to od neho žiada cudzina... Janouch zase tvrdil, že Kafka je preňho životným idolom, obdivovaným múdрым človekom, zatiaľ čo Kafkovo dielo mu ostalo cudzie.

Je zrejmé, že šlo o obrannú reakciu, o výhovorku v čase, keď sa Kafkovmu dielu intenzívne venovali germanisti na celom svete a obaja mystifikátori museli čeliť neprijemným otázkam odbornej verejnosti. Obaja však zo svojich skromných spomienok na Kafku vybudovali trúfale konštrukcie, ktorými zmiatli časť znalcov. Mareš najmä legendou o Kafkových stykoch s anarchistami, ktorá prispela k ľavicovému prehodnoteniu Kafku v šesťdesiatych rokoch, Janouch zase „záznamom“ početných rozhovorov s Kafkom, obsahujúcich rozsiahly faktografický materiál a doslovnú citáciu údajných Kafkových výrokov. Mareš, muž dobrodružnej povahy, nezaprie beletristu a popúšťa uzdu fabulácii. Vierohodne zobrazuje udalosti, ktorých bol naozaj svedkom, ibaže Kafkova spoluúčasť na nich je primyslená. Janouch je literárne nadanejší a stanovuje si vyššie ciele. Na jednej strane chce obohatiť Kafkov životopis o nové fakty, zároveň však pomocou mystifikácií vynáša na svetlo údajné Kafkove výroky a stáva sa akoby objaviteľom neznámej časti diela, ktorá má blízko ku Kafkovým *Denníkom*.

Josef Čermák na viacerých príkladoch ukazuje, že zábery oboch mystifikátorov vyšli. Svet väčšinou uveril Marešovej anarchistickému legende, ktorú Janouch ešte umocnil. Janouchove rozhovory s Kafkom boli totiž preložené do desiatky jazykov, jeho informácie prijímali mnohí kafkológovia najskôr ochotne a bez výhrad, postupne, najmä po Janouchovej smrti, s rastúcimi pochybnosťami. Nebyť Janouchovej trúfalosti v rozmnožovaní mystifikácií bol by podľa Čermáka dopad tohto falzifikátu na kafkovské bádanie

ešte väčší. Problém však spočíva v tom, že v ich textoch je aj časť pravdy, keďže Janouch sa s Kafkom preukázateľne stýkal a niektoré veci v texte si nemusel vymýšľať. Inými slovami, ide o ťažko rozlíšiteľnú zmes pravdy, poloprávd a výmyslov.

Z Čermákových zistení vyplýva, že Janouch ku Kafkovi pristupoval s oveľa vypočítavejšími ambíciami. Do rúk mu nahrával fakt, že sa s Kafkom spoznal v období, ktoré nebolo v jeho životopise dostatočne zmapované. Nešlo mu iba o to, aby zaplnil informačný deficit, chcel sa presláviť objavom Kafkových neznámych autentických výrokov. Je otázne, do akej miery výroky, ktoré vkladá Kafkovi do úst, sú jeho (Janouchovým) vlastníctvom, inými slovami pokusom napodobniť Kafkov štýl a myslenie. Zložitá mystifikačná stratégia, úsilie prezentovať údajné autentické citáty a rozširovať rozsah „rozhovorov“ Janoucha postupne zbavovala akýchkoľvek zábran. Ako ukazuje Čermák, Janouch bol muzicky nadaný človek značnej inteligencie, ale charakterovo opätovne zlyhával. Z nádejného mladého vzdelanca, akým sa zrejme javil Kafkovi, sa stával poklesnutý bohém a oportunista so sklonom k extrémizmu. Čermák v kapitolek nadpisanej *Herec falešných rolí* odhaľuje Janouchove negatívne charakterové črty a konkrétne pochybenia, najmä v súvislosti s jeho „odbojárskou“ činnosťou, keď sa stal členom tzv. revolučnej gardy Pěst, terorizujúcej po druhej svetovej vojne Nemcov v pohraničí. Treba pripomenúť, že Čermák tieto nelichotivé informácie uvádza až na záver práce, aby „predem neovlivnil pojednání o díle, v němž se vedle hlavního velmi problematického záměru autorovi podařilo napsat i slovesně zdařilou a poutavou knížku.“

Michal Mareš (1893 – 1971) pochádzal z Teplíc, teda z regiónu v severných Čechách, kde súvislé nemecké osídlenie prechádzalo do českého etnika, a po búrlivej mladosti, keď ho vylúčili zo všetkých stredných škôl v monarchii, slúžil dokonca vo francúzskej Cudzineckej légii. S Kafkom sa poznal od roku 1909 a sám Kafka ho spomína na niekoľkých miestach v *Listoch Milene*. Mareš

písal v dvadsiatych a tridsiatych rokoch do pražských nemeckých denníkov a časopisov (Prager Tagblatt, Prager Abendzeitung a iné) články a črty, ktoré vyšli súborne až roku 1999 pod titulom *Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince*. Marešov prvý príspevok venovaný Kafkovi však pochádza z roku 1946, teda z obdobia, keď sa začínala Kafkova svetová sláva. Článok s titulom *Setkání s Franzem Kafkem* vyšiel v prepracovanej podobe po nemecky ako dodatok k monografii Klauza Wagenbacha o Kafkovej mladosti (1958). Oba tieto články i Marešova posmrtno vydaná spomienková kniha sú bohaté na legendy, ktoré Mareš vykúzlil zo svojich celoživotných spomienok. Mareš je nepochybne pôvodcom legendy o Kafkových stykoch s pražskými anarchistami – táto legenda sa stala súčasťou ľavicových hodnotení života a diela Franza Kafku. Je Čermákovou zásluhou, že v nadväznosti na kriticky ladené práce napr. Eduarda Goldstückeru odmieta Marešove tvrdenia o Kafkovej anarchistickej mladosti, o Kafkovom vzťahu k českej poézii a údajnom protihabsburskom zmýšľaní a odhaľuje mechanizmy, ktorými sa podobné mystifikácie dostávali do obehu.

Pokiaľ ide o Gustava Janoucha (1903 – 1968), ten si vytýčil ambicióznejší cieľ – popri prezentácii niektorých nových faktov o Kafkovom živote využil vlastnú oboznámenosť s Kafkovým životom (Janouchov otec bol kolegom Franza Kafku v poisťovni) na to, aby „reprodukoval“ údajné Kafkove autentické výroky. Dúfal, že tieto výroky budú pokladané za autentickú súčasť Kafkovho diela, a tento cieľ naozaj dosiahol. Keď v roku 1951, v čase vrcholiaceho záujmu o Kafku vyšli v nemčine Janouchove *Gespräche mit Kafka. Aufzeichnungen und Erinnerungen* (Rozhovory s Kafkom. Zápiscky a spomienky) vo Frankfurte, bola to senzácia, aká sa neskôr v rozsiahlej kafkovskej literatúre už nezopakovala. Knižka bola preložená do desiatky jazykov. Autor, zaslepený jej úspechom, pripravil rozšírené vydanie, ktoré vyšlo v roku 1968. Nové vydanie obsahovalo oproti predchádzajúcim stotridsiatim teraz bežmála dve-

sto „rozhovorov“, pričom rozsah knihy bol najmenej trojnásobný. Táto kniha vychádza dodnes, ale paradoxne do češtiny ju preložili celkom nedávno, v roku 2005.

Josef Čermák zasvätené konfrontuje realitu Janouchových stykov s Kafkom (ide o obdobie od roku 1919 do roku 1922, ktoré Kafka pomerne úsmevným spôsobom glosuje najmä v korešpondencii s Milenou) s formou a obsahom údajných rozhovorov. Podľa Čermáka je málo pravdepodobné, aby mladučký Janouch (v čase prvého stretnutia s Kafkom mal šesťnásť rokov) viedol také hlbokomyšľené rozhovory s Kafkom o základných otázkach umenia, filozofie a ľudskej existencie, robil si o nich „starostlivo vedené“ zápisky a o dvadsaťpäť, resp. štyridsaťpäť rokov neskôr na ich základe vydal fundovanú knihu. Janouch si pritom „stále víc přestává uvědomovat, že Kafkův duchovní svět se vyznačoval hloubkou, ne šíří, intenzitou, ne extenzitou poznání a zájmů, nikoli zvědavostí a poučeností, ale přesností a pronikavostí myšlenek a postřehů. Dělá z Kafky dosti extenzivně orientovaného vzdělance, který se vyzná ve všem od filozofie po politiku a má pohotově odpověď na každou otázku svého tazatele.“

Málo vierohodné sú aj Janouchove mystifikačné stratégie, pripomínajúce staré románové triky – strata rukopisu, tzv. česko-nemeckého konceptu, i jeho náhodný nález v opustenom byte po desaťročiach. Podľa Čermáka je zrejme, že Janouchovi sa vďaka imitačnému umeniu podarilo oklamať i Maxa Broda – ten totiž Janouchove tvrdenia pokladal za autentické. Aj veľké kapacity kafkovského bádania prijímali Janouchove mystifikujúce informácie.

Josef Čermák ako editor a prekladateľ Kafkovho diela dôrazne upozorňuje na jeden z aspektov rozpornej českej recepcie Kafkovho diela, na existenciu mystifikácií a výmyslov o Kafkovi. Tým, že ich vierohodne vyvracia, vytvára priestor pre nové výskumy a interpretácie, napríklad v oblasti nemecko-českých medziliterárnych vzťahov. Chýba totiž stále ucelený pohľad na reálny vzťah Franza Kafku k českej kultúre a literatúre, k češtine a

Čechom. Ukazuje sa, že ide o závažnú tému – Marek Nekula nedávno vydal v dvoch jazykových mutáciách monografiu o Kafkovom vzťahu k jazyku. Záver Čermákovej knižky tvorí bibliografia primárnej a sekundárnej kafkovskej literatúry, ktorá vyšla po roku 1990 v češtine. Jej zoznam je celkom slušný, hoci prekvapuje, že do roku 2005 absentuje kafkovská monografia z pera českého bádateľa.

A práve na tento fakt absencie českej monografie nadväzuje Josef Čermák po desaťročiach prípravných prác publikáciou *Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky*, ktorá vyšla roku 2009 v brnianskom vydavateľstve B4U Publishing a koncom roku 2010 v nemeckej mutácii v berlínskom vydavateľstve Parthas pod titulom *Franz Kafka – Dokumente zu Leben und Werk*.

Ak odhliadneme od esejisticky ladenej knižky Františka Kautmanna *Svět Franze Kafky* z roku 1990, ide o prvú českú dôsledne monografickú prácu o Franzovi Kafkovi. V pregnantosti podania ju možno porovnať najskôr s monografiou Klausa Wagenbacha, na rozdiel od nej obsahuje okrem iného kapitolu o recepcii Kafkovho diela vo svete. Biografia vytlačená na kriedovom papieri je vybavená kvalitným obrazovým materiálom, pozostávajúcím z vyše dvoch stoviek fotografií a reprodukcii. Súčasťou publikácie je aj kazeta, ktorá obsahuje faksimile Kafkových listov, korešpondenčných lístkov, pohľadníc, ale aj úryvkov z denníkov, reprodukcie dokumentov, viažucich sa ku Kafkovmu životu a dielu. Dodajme, že text monografie sa priebežne odvoláva na obrazový materiál, čím dosahuje efekt zdvojeného účinku na čitateľa.

Kafka sa stal pre mnohých ľudí na celom svete symbolom a zdrojom rozmanitej inšpirácie. Napriek tomu prevláda názor, že Kafka je prozaik, ktorý je ťažko dešifrovateľný a priam nečitateľný. Čermákova kniha svojou koncepciou reaguje na tieto výhrady a predpojaté prístupy, ktoré sa negatívne petrifikujú v českom prostredí, na čo jej autor viackrát explicitne upozorňuje. Kniha obsahuje množstvo fundovaných a dlhoročným výskumom

overených údajov o Kafkovom živote a diele, ale venuje sa aj recepcii vo viacerých európskych a mimoeurópskych literatúrach.

Cieľom Čermákovkej publikácie je v prvom rade osvetliť konštituovanie a vývin Kafkovej tvorby, pričom ako jeden z možných interpretačných prístupov využíva analýzu informácií o dôležitých udalostiach a zaujímavých detailoch z Kafkovho súkromného a profesionálneho života, o jeho priateľoch a rodine, o vzťahu k ženám a o jeho zdraví. Autor tieto údaje konfrontuje s pasážami z Kafkových próz, ale aj denníkov a listov. Okrem početných fotografií kniha obsahuje reprodukcie Kafkových kresieb a obálok prvých vydaní jeho diel. Na konci knihy je zaradené faksimile listu, ktorý Franz Kafka s pomocou Dory Diamantovej písal rodičom niekoľko hodín pred smrťou. Ani s jej pomocou ho však nedopísal a list sa končí dvojbodkou, symbolickým znamením, ktoré naznačuje niečo dôležité, ale nedopovedané.

Pri koncipovaní monografie *Zápas jménem psaní* vychádzal Čermák z faktu, že v Česku nejestvovala nijaká originálna kniha o Kafkovi. Jestvoval rad štúdií, vyšli zborníky z niekoľkých konferencií, vrátane konferencie v Libliciach, ktorá tvorila dôležitý medzník v poznávaní Kafkovho života a diela. Tu však treba konštatovať, že na rozdiel od situácie na Slovensku českí čitatelia mali od druhej polovice päťdesiatych rokov k dispozícii v preklade značnú časť Kafkovho diela. Josef Čermák vychádzal po roku 1989 z faktu, že je potrebné zhrnúť výsledky vlastného výskumu a vlastnej zberateľskej činnosti a napísať knihu, ktorá by českému čitateľovi uľahčila prístup ku Kafkovi – podľa Čermáka je Kafka pre Čechov veľmi „ťažkým“ autorom.

Ako možná príčina sa vo všeobecnosti uvádza, že pre Čechov nie je jednoduché vyrovnáť sa s faktom, že súčasná Praha a Praha, v ktorej sa narodil a vyrastal Kafka, sú odlišné veličiny. A vôbec, pre Čechov je nesmierne ťažké akceptovať pražskú nemeckú kultúru ako súčasť vlastných dejín. Práve preto by chcel Čermák svojou knihou Kafku akoby prinavrátiť Prahe. Publikácia je určená

pre širokú laickú i odbornú verejnosť, avšak Čermák sa vďaka rozhladenosti v kafkovskom výskume i vďaka vlastným „obrazoboreckým“ iniciatívam suverénne pohybuje po materiáli a s nadhľadom formuluje svoje tézy i hypotézy. Tie opiera o kritické komentovanie doterajších výskumných iniciatív, ale aj o istú súhrnu obrazového materiálu. Mnohé z fotografií boli dodnes neznáme a autor ich nesporné získal vďaka dobrému vzťahu ku Kafkovým dedičom. K obohateniu faktografie patria zistenia o bytoch, v ktorých Kafka striedavo žil v Prahe. Tieto nové zistenia sa opierajú o svedomité štúdium archívnych prameňov.

„Boj jménem psaní“ – titul knihy evokuje v nadväznosti na Kafkovu poviedku *Opis zápasu*, zložitú cestu tohto pražského autora k hotovej podobe svojich textov. Po kapitolách venovaných rodu a rodine, vzdelaniu a priateľom sa Čermák v častiach venovaných úradu a písaniu, ako aj svetu žien pristavuje pri konštantách Kafkovho tvorivého zápasu. V týchto pasážach Čermák minuciózne opisuje atmosféru v rodičovskom byte, zložitý vzťahy medzi Nemcami, Židmi a Čechmi v Prahe koncom 19. a začiatkom 20. storočia, aby načrtnol zložitý psychogram mladého Kafku, ktorý sa po mladistvých rozbehoch a „zázraku októbrovej noci“ dostáva do fázy horúčkovitého písania, keď tvorivú eufóriu striedalo precitovanie existenciálnych kríz, resp. tvorby v tieni choroby.

Osobitnú pozornosť venuje Čermák funkcii žien v Kafkovom živote a tvorbe. Po načrtnutí zážitkov mladých rokov sa v obsiahlej kapitole venuje peripetiám vzťahov s Felice Bauerovou, Juliou Wohryzekovou, Milenou Jesenskou a Dorou Diamantovou. Hoci by sa zdalo, že početné nemecké práce túto problematiku vyčerpali, Čermák svojou argumentáciou, podloženou sčasti novými materiálmi – spomeňme doteraz neznámy list adresovaný Julii Wohryzekovej z obdobia zblíženia sa s Milenou a dramatického rozchodu s Juliou – svedčia o tom, že rodinné archívy a iné pramene azda ešte pomôžu doplniť obraz Franza Kafku.

K najkonzistentnejším častiam práce patria Čermákove úvahy o Kafkovej „ceste k sláve“. Tu sa stretávame so systémovou analýzou recepcie Kafkovho diela v iných krajinách, ako aj s myšlienkami o takrečeno zmarenej a doteraz nezavršenej recepcii Kafku v českom prostredí. V týchto častiach sa naplno prejavuje Čermákova akribia a zorientovanosť v domácich i zahraničných materiáloch. Čermákove „dejiny recepcie“ Kafku v českej kultúre však nekritizujú iba anarchisticko-komunistické interpretácie v štýle S. K. Neumanna, resp. spirituálno katolícku recepciu v štýle Josefa Floriana. Autor sa pozastavuje aj nad pasivitou českej literárnej vedy, ktorá za prvej republiky nevedela zareagovať na nemecké vydania Kafkových románov a próz z pozostalosti, ktoré vo svete založili Kafkovu slávu. Dodajme, že hoci Max Brod, najvýznamnejší Kafkov interpret, žil do roku 1938 v Prahe, vydával tu v nemčine Kafkovo súborné dielo a napísal jeho biografiu, v práci českých germanistov sa to neodrazilo. Jedinú výnimku tvoril v medzivojnovom Československu podľa Josefa Čermáka prekladateľ Pavel Eisner. Pochopil, že Franz Kafka patrí k vrcholkom svetovej literatúry a v roku 1935 preložil jeho *Zámok*, nedokázal však zabrániť tomu, aby si text ideovo neuzurpovali surrealisti. Nazdávam sa, že možno súhlasí s Čermákovou tézou, podľa ktorej sa neskôr aj cez Skupinu 42 zrodila česká predstava o Kafkovi ako predstaviteľovi grotesknosti.

Pokiaľ ide o ranú recepciu Kafkovho diela, akiste zaujmú informácie o tom, že Kafka sa ešte dožil prvých prekladov svojich prác, totiž prózy *Der Heizer* (Topič) a niekoľkých drobných próz do češtiny, ktorých autorkou bola Milena Jesenská (1920). Ide teda o prvé preklady na svete, pričom za Kafkovho života vyšli na území Československa v Košiciach preklady do maďarčiny. Prekvapuje, že k prvým prekladom Kafkových textov patria preklady do nórciny (1922) a španielčiny (1923). V polovici dvadsiaty rokov uverejnil José Ortega y Gasset Kafkovu *Premenu* vo svojom časopise *Revista de Occidente*. Prekladateľ poviedky nebol uvedený a dlho sa predpo-

kladalo, že ním je argentínsky spisovateľ Jorge Luis Borges. Ten žil v tých rokoch v Európe, zoznámil sa s Kafkovým dielom a celý život sa ním zaoberal. Francúzska recepcia sa zamerala na *Premenu* (1928), ale významné boli iniciatívy surrealistov, menovite Andrého Bretona, ktorý Kafku zaradil do svojej *Antológie čierneho humoru*. Čoskoro sa však Kafku v atmosfére vojnových rokov ujali existencialisti: Jean-Paul Sartre ho číta ako nevyspytateľný filozofický text, Albert Camus ako majstrovské vyjadrenie absurdity. Kafka videný francúzskymi očami prenikal do sveta, do mnohých krajín Európy a do Južnej Ameriky, kde najmä v Borgesovej Argentíne našiel najúrodnejšiu pôdu. Dodajme, že surrealistu v ňom videli i mnohí českí kritici, ba francúzske echo rezonovalo po druhej svetovej vojne i aj v slovenskej kultúre. Čermák glosuje recepcné iniciatívy v Japonsku a USA, kde sa literárna veda venovala Kafkovi v súvislosti s krízovou situáciou spoločnosti počas II. svetovej vojny. V súvislosti s českou recepciou oprávnené vyzdvihuje Pavla Eisnera, ktorý bol pred vojnou zrejme najlepším znalcom Kafkovho diela v Čechách.

To všetko Čermák svedomito dokumentuje a ilustruje. Od faktov prekladovej recepcie sa však dostáva k hlbším interpretačným otázkam, keď si kladie otázku, čím to je, že v rozličných prostrediach sa Kafkovo dielo interpretovalo takým odlišným a vzájomne protirečivým spôsobom. Tu by sme si mohli pomôcť hypotézou, že Kafkovo dielo plnilo v rozličných prostrediach primárne funkciu, ktorá zodpovedala potrebám a očakávaniam prijímajúceho kontextu.

Pristavme sa pri recepcii Kafkovho diela v dvadsiatych rokoch v Československu. Čermák je jedným z prvých – ak nie vôbec prvým – bádateľom, ktorým neunikol fakt, že k prvým prekladateľom Kafkovho diela patrili popri Milene Jesenskej vtedy začínajúci prozaik Sándor Márai. Márai, rodák z Košíc, ktorý vtedy žil v Berlíne, preložil a recenzoval v rokoch 1920 a 1921 v košických maďarských časopisoch Kafkovu *Premenu* (*Die Verwandlung*), *Ortiel* (*Das Urteil*), *Kuriča* (*Der Heizer*)

a z drobných próz *Bratovraždu* (Der Bruder-mord). Ako ukazuje Čermák, Kafka sa o Máraiových prekladoch dozvedel, ale nepotešilo ho to. Bol by si želal, aby ho do maďarčiny preložil iný Maďar, jeho spolupacient z Tatraských Matliarov, vtedajší študent medicíny, neskorší priateľ a lekár Robert Klopstock, ktorý ho ošetroval v posledných týždňoch života. V tejto súvislosti by bola na mieste otázka, či a do akej miery Kafkov spôsob písania mohol byť podnetný pre Máraiovu tvorbu.

Nechajme bokom fakt, že Čermák sa nevenuje slovenskej recepcii, ani peripetiám slovenského vzťahu ku Kafkovi v priebehu desaťročí. Jeho ciele boli iné. Na našej strane je istotne potrebné osvetliť viaceré aspekty tohto zložitého vzťahu. Hoci som sa v niektorých svojich štúdiách tejto otázke venoval, ostáva potreba tento prístup prehĺbiť a skompletizovať.

V odpovedi na otázku, prečo je medzi súčasnými (vedeckými) záujemcami tak málo Čechov, sa Čermák prikláňa k trom odpoveďiam. Po prvé – o Kafkovi sa vyše štyridsať rokov mlčalo, staršia generácia ho nepoznajú a nemajú mladším o ňom čo povedať. Po druhé, na vine je protinemecký nacionalizmus na českej strane, prípadne antisemitizmus. A po tretie, zrejme sa na tom podpisuje fakt, že Česi doteraz sa nevedeli vyrovnáť s nemeckou resp. nemecko-židovskou kultúrou Prahy a Čiech.

Na strane 22 nachádzame explicitne vyjadrené krédo Čermákovej monografie: „Kafka sice nebyl Tscheche, ale byl přece Böhme! Nad tím vším je třeba se zamýšlet, už ve škole vhodným způsobem seznamovat s jeho životem a razit nesnadnou cestu k chápání jeho díla a zejména zvlášť zdůrazňovat vše – a nebylo toho málo –, co ho poutalo k českému světu. Zkrátka ukazovat, že Kafka patří i Čechům.“

Záverom sa natíska otázka, v čom je Čermák iný, prípadne lepší ako nemeckí germanisti a znalci Kafkovho diela? Ak odhliadneme od prác Maxa Broda, Pavla Eisnera a niektorých iných bádateľov, pochádzajúcich z Prahy, treba povedať, že nemeckým germanistom, ktorí s akribiou analyzovali jednotlivé časti Kafkovho diela, chýbal stredoeurópsky aspekt, znalosť českej kultúry a schopnosť čítať po česky, orientovať sa v spleťom materiáli Kafkových vzťahov k českej kultúre. V tomto ohľade je Čermákov prístup iný: vďaka tomu, že ovláda takrečeno celé spektrum Kafkovho diela, že si plne uvedomuje jeho zakotvenosť v nemeckom, rakúskom a českom kontexte, vďaka tomu, že kriticky osvetlil početné mystifikácie a ideologicky unáhnené interpretácie Kafkovho diela, ponúka kritickému čitateľovi i vedeckej komunite čistý stôl pre ďalšie uvažovanie. Inými slovami, otvára nepredpojatému výskumu nové obzory.

Milan Žitný

PÖRKSEN, Bernhard (Hrsg.): Schlüsselwerke des Konstruktivismus.

VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011. 586 strán. ISBN 978-3-531-17148-7

Bernhard Pörksen, profesor vied o médiách na Univerzite v Tübingene, je zostavovateľom antológie neobyčajného charakteru s názvom *Kľúčové diela konštruktivismu*. Na začiatku hádam treba spomenúť, že Pörksen sa dlhé roky venuje dynamike diskurzu konštruktivismu, vydal knihy spolu s Heinzom von Foersterom *Wahrheit ist die Erfindung eines Lügners. Gespräche für Skeptiker* (Pravda je vynálezom klamára. Rozhovory pre

skeptikov) alebo knihu rozhovorov pod názvom *Die Gewissheit des Ungewissen. Gespräche zum Konstruktivismus* (Určitosť neurčitosti. Rozhovory ku konštruktivismu), v ktorých dostávajú slovo „krstní otcovia“ konštruktivismu, ako už menovaný Heinz von Foerster, ale aj jeho krajan Ernst von Glasersfeld a Paul Watzlawick a či Siegfried J. Schmidt, Gerhard Roth, Humberto R. Matrana, Francisco J. Varela, Helm Stierlin.

Pörksenova najnovšia knižná publikácia sa dá koncepcne vnímať ako azda najserióznejší pokus prehĺbiť a senzibilizovať problematiku konštruktivismu a minimalizovať nebezpečenstvo vulgarizácie tejto epistemologickej pozície, ktorá v posledných rokoch mutovala z „postoja“ (von Foerster) niekoľkých transdisciplinárne orientovaných vedcov tak z prírodných, ako aj z humanitných vied na akúsi módnú pózu s náznakmi demagógie, čo viedlo k tomu, že sa niektorí priekopníci konštruktivismu začali od tejto pojmovej nálepky pomaly dištancovať alebo sa snažia tento pojem jednoducho len nepoužívať.

Pre Pörksena to znamenalo dostatočný dôvod ponúknuť možnosť diferencovanejšieho náhľadu na konštruktivismus ako komplexný a do veľkej miery dynamický diskurz s mnohými podobami a aplikačnými možnosťami. Stopy konštruktivismu sa totiž dajú identifikovať v mnohých disciplínach, napokon aj v literárnej vede (porovnaj Mikuláš, R.: Stopy radikálneho konštruktivismu v literárnej vede. In *Slovak Review*, 2005, 1, 23-34). Pre ich zmysluplné uplatnenie je však potrebné preniknúť k ich koreňom, sledovať ich rozmanitú genézu, podoby a funkcie. Niektoré z predstavovaných kľúčových diel sa s diskurzom konštruktivismu spájajú viac, niektoré sú v ňom prítomné, ale len latentne. Aj preto je predložená antológia vhodným nástrojom, ako sa zoznámiť s najrozličnejšími tvármi konštruktivismu, s jeho významom pre súčasný stav vedeckého poznania a jeho potenciál ďalej generovať poznanie hlavne vo vedách o človeku.

Rádus pôsobnosti konštruktivismu ako epistemologickej pozície, ako môžeme zistiť na základe aktívnej lektúry jednotlivých príspevkov, je nepredstaviteľný a v najrozličnejších oblastiach sa ďalej dynamicky rozvíja, pričom sa akcentuje primárne jeho epistemologicko-etická dimenzia vyjadrená princípom kontingentnosti poznania, ktorú Heinz von Foerster priblížil výrokom: „Konaj vždy tak, aby sa počet tvojich možností zväčšoval“. Von Foerster neskôr svoj výrok kori-

goval: „Heinz, ty si ten, kto by mal konať vždy tak, aby sa počet tvojich možností zväčšoval.“ – čím len podčiarkol etickú dimenziu konštruktivistického myslenia – a síce, že sme v poznaní vždy zaujatí, že uchopenie nepoznaného je možné len v akte poznania, rozoznania, rozlíšenia (von Foerster: „Draw a distinction and a universe comes into being.“) na pozadí existujúcich kognitívnych štruktúr, na vytváraní ktorých sa všetci nepretržite podielame (omnipsizmus). Univerzum poznania sa z tohto aspektu mení na „multiverzum“ (von Foerster), a hierarchie v ňom na „heterarchie“ (von Foerster).

Kľúčové diela konštruktivismu sprístupňujú celý rad textov z oblasti prírodných, duchovných a sociálnych vied, ktoré tento diskurz fundamentálne ovplyvnili predovšetkým tým, že roznieťli pochybnosti o zabehnutom vedeckom myslení a nabúrili tradície konkrétnych disciplín. Vzhľadom na tento zámer sa Pörksen podujal na skutočne neľahkú úlohu. Predstavená rozsiahla galéria kľúčových diel sa samozrejme nepredstavuje sama, nepredstavuje ju ani zostavovateľ, ale predstavuje ju celý rad renomovaných vedcov, ktorí myslia, resp. konajú v zmysle konštruktivismu alebo sa venujú výskumu recepcie konštruktivismu v konkrétnych vedných oblastiach.

Publikácia zaujme už od samého začiatku. Hutným a jasným spôsobom podaný prehľad o najdôležitejších znakoch a diferenciáciách v komplexnom diskurze konštruktivismu, o jeho variantoch a šírení naprieč najrozličnejším vedným disciplínami, tvorí úvod vydavateľa, ktorý grandióznym spôsobom vysvetľuje svoj zámer a architektúru knihy. *Kľúčové diela konštruktivismu* sa ďalej skladajú z troch ťažiskových kapitol, z ktorých prvá sa týka predchodcov tohto epistemologického smeru, teórií, na ktoré sa konštruktivismus odvoláva, druhá spočíva na konceptoch, ktoré boli a sú pre diskurz konštruktivismu podstatné, a tretia, v súčasnej fáze dynamiky diskurzu konštruktivismu nesmierne dôležitá časť sa sústreďuje na aplikačné možnosti konštruktivismu.

Príspevky o filozofii Immanuela Kanta a jeho *Kritike čistého rozumu* (Manfred Geier), o pragmatizme Johna Deweyho (Jens Kertscher), o sociológii poznania Ludwika Flecka (Rainer Egloff), o psychologickéj štúdií George A. Kellyho (Westmeyer, Hans), ktorej epistemologická dimenzia bola až neskôr príslušne recipovaná v kontexte rodiaceho sa konštruktivismu, a ďalších, vymedzujú pole záujmu prvej časti antológie. Vzhľadom na výraznú epistemologickú dimenziu Kellyho štúdie, ako aj ďalších kľúčových prác z najrozličnejších vedných disciplín, neprekvapuje meno Jeana Piageta a jeho neskoršia omniprezenca hlavne v diskurze radikálneho konštruktivismu. Ernst von Glasersfeld, jeden z priekopníkov tohto myšlienkového smeru, prináša úvod do Piagetovej genetickej epistemológie.

Viedenská pionierka systemiky a vedúca medzicasom už zaniknutého Inštitútu systematického výskumu médií LOOP vo Viedni Sibylle Moser, ktorú poznáme ako odborníčku na estetiku médií a kognitivismus, konštruktivismus a teóriu systémov aj z prostredia iniciatív Ústavu svetovej literatúry SAV (participácia na konferencii Chaosforschung in der Literaturwissenschaft a následnom rovnomennom zborníku, ktorého editorom bol autor tejto recenzie, Münster u.a 2009), referuje vo svojom príspevku o filozofii jazyka Benjaminu Lee Whorfa podľa jeho práce *Sprache, Denken, Wirklichkeit* (Jazyk, myslenie, skutočnosť). Svojím náhľadom na skoršie podoby kybernetickej a ekologicky orientovanej epistemológie Gregoryho Batesona na pozadí jeho rozsiahleho diela *Geist und Natur* (Duch a príroda) uzatvára Albert Müller túto ťažiskovú kapitolu.

Koncepty, ktoré boli a sú pre diskurz konštruktivismu podstatné, predstavujú ťažisko druhej časti publikácie. Už samotný názov kapitoly (*Grundlagen und Konzepte / Základy a koncepty*) naznačuje, že sa nedá hovoriť o konštruktivizme v jednotnom čísle, ale o konštruktivizmoch, podľa toho, aké konceptuálne pozadie ním tematizujeme. V tejto časti sa prezentuje a kontextualizuje celkovo

sedemánsť prác filozofov, psychológov, informatikov, matematikov, neurobiológov a neurofyziológov, teoretikov vedy, mediológov, pedagógov, sociológov. Ide o kapitolu, ktorá je, podľa môjho názoru, najviac spätá s intenciami vyplývajúcimi z názvu publikácie. Prináša totiž skutočne až notoricky známe kľúčové texty konštruktivistov svetového formátu. Nájdeme tu prezentácie diel klasikov konštruktivistickej literatúry, spomedzi ktorých spomenieme iba zopár: *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit* (Spoločenská konštrukcia skutočnosti) Petra L. Bergera a Thomasa Luckmanna, *Wie wirklich ist die Wirklichkeit* (Ako skutočná je skutočnosť) Paula Watzlawicka, *Biologie der Kognition* (Biológia kognície) Humberta R. Maturanu, *Erkenntnis als Konstruktion* (Poznanie ako konštrukcia) Niklasa Luhmanna, *Radikaler Konstruktivismus* (Radikálny konštruktivismus) Ernsta von Glasersfelda, *Das Gehirn und seine Wirklichkeit* (Mozog a jeho skutočnosť) Gerharda Rotha či *Das Jenseits der Philosophie* (Druhý svet filozofie) Josefa Mitterera).

Všetky tieto známe texty prezentujú erudovaní znalci diskurzu konštruktivismu, čoho konzekvenciou je, že reflektujú primárne význam daných diel pre celkový kontext konštruktivismu. O to fascinujúcejšie je pohľad na polyfóniu prístupov a pozícií vzhľadom na jednotiaci konštruktivistický postoj vedcov, ktorí v mnohých prípadoch medzi sebou vôbec nie sú v kontakte. Uvedené „notoricky“ známe texty konštruktivismu dopĺňajú možno menej známe, avšak nie menej relevantné diela, akými sú *Logische Propädeutik* (Logická propedeutika) Wilhelma Kamlaha a Paula Lorenzena, alebo *Laws of Form* Georga Spencera-Browna, *Die Fabrikation der Erkenntnis* (Fabrikácia poznania) Karin Knorr-Cetiny a mnohé ďalšie.

Ako sme spomenuli, v súčasnej fáze dynamiky diskurzu konštruktivismu je nesmierne dôležitá tretia časť, nazvaná *Anwendung und Nutzbarmachung* (Aplikácia a využitie), ktorá sa sústreďuje na aplikačné možnosti konštruktivismu. Práve tu sa s editorom

publikácie pýtame, či je možné koncentrovať sa na jedno kľúčové, fundamentálne dielo. Súčasne musím konštatovať, že opúšťame systematickosť v prezentovaní jednotlivých kľúčových diel. A dá sa len súhlasiť s Pörksenovou zostavovateľskou intenciou, keď sa chce koncentrovať na to, ako sa isté elementy konštruktivismu distribuovali medzi rôzne disciplíny, ako sa na ich pozadí vytvárali špecifické odborné koncepty a v neposlednom rade, akými cestami sa jednotlivé formy konštruktivistického myslenia dostávali k odbornému publiku. V rámci tejto časti sa venovalo problému vplyvu a realizácie konštruktivistického „postoja“ (von Foerster) sedem štúdií vo vybratých oblastiach – tak napríklad v oblasti komunikačných a mediálnych vied (Armin Scholl), poradenstva a manažmentu (Rudolf Wimmer), pedagogiky (Theo Hug), sociálnej práce (Heiko Kleve), psychológie a systemických foriem terapie (Tom Lebold) a kybernetiky druhého radu (Albert Müller a Karl H. Müller).

V odbore literárnej vedy bude asi výraznejšie rezonovať príspevok Achima Barscha, profesora pre novšiu nemeckú literárnu vedu a didaktiku literatúry na Univerzite Kassel. V jeho príspevku s názvom *Lob und Abgesang* (Chvála a dospev) osvetľuje koncept empirickej literárnej vedy (empirickej teórie literatúry – ETL), v rámci ktorej môžeme sledovať navzájom konkurujúce prístupy, ktoré však svojím spôsobom rekurujú na spoločné konštruktivistické podhubie. ETL znamenala o. i. otvorenie dverí pre vstup konštruktivismu do literárnej vedy vôbec, na druhej strane sľubovala paradigmatickú zmenu literárnej vedy (porovnaj Mikuláš, R.: *Implikationen des Radikalen Konstruktivismus in der Literaturwissenschaft*. In *Europäische Sprachenvielfalt – Chance oder Herausforderung für die deutsche Sprache?* Zborník príspevkov zo VII. konferencie SUNG, Banská Bystrica, 2004, s. 307–315). Napriek tomu, že konštruktivismus je v literárnej vede v diskusii prítomný, paradigmatická zmena sa neudiala. No možno konštatovať, a to aj v zmysle Barschovho príspevku, že si aspoň nemecká

literárna veda na konštruktivismus „zvykla“.

Diskurz konštruktivismu je neuveriteľne polyfónny a aj prostredníctvom popularizačných aktivít a mediálnej prezentácie dosiahol dimenzie verejného diskurzu. To je veľmi výrazné poznanie, získané hlavne po lektúre posledných siedmich prehľadových štúdií. Natíska sa preto otázka, či týmto spôsobom konštruktivismus pre vedu môže stratiť relevantnosť alebo punc intelektuálnej elitárnosti, ako ho všetci „krstní otcovia“ v najväčšej skromnosti vehementne odmietajú, alebo naopak, či konštruktivisti takto predsa len nezískali možnosť výraznejších intervencií vo vednom systéme.

Vplyv konštruktivismu možno dokázať, ako to prezentuje táto publikácia, v širokej škále najrôznejších vedných disciplín. A príslušné indicie nie sú len stopové prvky. Často sa však základné konštruktivistické tézy iba bezducho opakujú, výpovede priekopníkov konštruktivismu sa dekontextualizujú, čím sa stávajú banálnymi. Pörksenova intencia, ako sa mi zdá, spočíva práve v snahe vidieť v kontexte, vidieť systemicky, ponúknuť možnosť sledovať „ako“ a nie „čo“, teda nebanalizovať na rozdiel od niektorých prác abstrahujúcich od konkrétneho a praktického. Tu sa *Kľúčové diela konštruktivismu* dajú vnímať aj ako exkurzia do vedeckej praxe, ako pozvánka pre záujemcov o jeden veľmi dynamický druh interdisciplinárnej, resp. transdisciplinárnej komunikácie.

Roman Mikuláš

GUMBRECHT, Hans Ulrich – KLINGER, Florian (Ed.): Latenz. Blinde Passagiere in den Geisteswissenschaften.

Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011. 313 s. ISBN 978-3-525-30023-7

Roku 2006 poukázala nizozemská literárna teoretička Mieke Bal na to, že množstvo pojmov, ktoré používame v jednotlivých humanitných vedách bez toho, aby sme si lámali hlavu nad ich pôvodom a sémantickým zafarbením v príbuzných disciplínach, tvorí korpus tzv. „putujúcich pojmov“, ktoré môžu na križovatkách teórií vytvárať východisko pre intersubjektívne fundovanú analýzu kultúrnych objektov, v neposlednom rade pre analýzu literatúry. Na myslí mala také pojmy ako „text“, „obraz“, ale aj „trauma“, „pohľad“, „pamäť“ a niektoré ďalšie. Popri týchto frekventovaných a preto centrálnych pojmoch sa však v prostredí literárnej vedy, ale aj v susedných disciplínach vynára s postupujúcim presadzovaním optiky vied o kultúre aj záujem o ďalšie, zväčša periférne pojmy, spomeňme napr. „auru“, a najnovšie pribudli úvahy o „latencii“.

Hlavným iniciátorom publikácie *Latenzia. Čierni pasažieri v duchovných vedách* je nemecko-americký literárny vedec, hispanista a komparatista Hans Ulrich Gumbrecht, ktorý už niekoľko rokov programovo obracia pozornosť k vonkajškovej, resp. pocitovej stránke umeleckých artefaktov. Tá sa podľa neho dlho a nespravodlivo zanedbávala s odvolávaním sa na semiotický charakter umenia, ktoré však v konečnom dôsledku ubíjalo v umení jeho dôležitú vonkajškovú stránku; bez tej by napokon nebola možná nijaká estetika. Projekt „latencie“ na jednej strane predstavuje zhmotnenie záujmu o ťažko uchopiteľný, no ako sa zdá všadeprítomný jav, na druhej strane otvára pole pre racionálne uvažovanie o jeho zdanlivo efemernej podstate a kultúrnych variáciách. Publikácia pri naša rad štúdií medzinárodných odborníkov z oblasti literárnej vedy, teórie filmu, vedy o obraze, ale aj z tradičných dejín umenia, filozofie, z vedy o médiách, histórie, politológie, sociálnej antropológie, etnológie. Viaceré

príspevky pochádzajú z okruhu amerických cultural studies, mnohé sú však orientované na kontinentálne tradície hermeneutiky, prípadne semiotiky.

Hoci bolo zrejme pomerne ľahké zhodnúť sa na tom, že „latencia“ je myšlienkovou nosný pojem pre humanitných vedcov mnohých disciplín, oveľa ťažšie už muselo byť názorové zjednotenie, pokiaľ išlo o opis a teoretické nasadenie tohto pojmu. Viacerí autori sa zhodujú v tom, že latencia predstavuje ako jav skrytú existenciu alebo prítomnosť niečoho, je atmosférická, súvisí s telesnosťou, vymyká sa dosahu priamej represívnosti a vyznačuje sa potenciálnosťou. Pre viacerých teoretikov je jej ústrednou kategóriou deixis, teda ukazovanie, na rozdiel od indexu ako kategórie semiotického poukazovania. Napriek tomu nebolo možné (ale ani želiteľné) latenciu do takej miery systematizovať, aby sme ju po prečítaní knihy považovali „za vybavenú“. Naopak, štúdie vo všetkých štyroch oddieloch publikácie (hermeneutika, poetológia, genealógia, ontológia) sa vyznačujú originalnosťou a myšlienkovou podnetnosťou, ktorá nás má do viesť k hľadaniu analogických prípadov a riešení, či už ide o analýzu vizuálnych a akustických detailov vo filmoch (Carolyn Abbate), marginálne javy tzv. „tajnej literatúry“ kryptomoslimských menšín v ranom novoveku (Vincent Barletta), o otázky pamäte a zabúdania u Cervantesa, Borgesa a Ricoeura (Roger Chartier), o ľudskú krásu v evolučnej perspektíve (Winfried Mennighaus), o manifestáciu latencií v Homérovej *Odysei* (Arbogast Schmitt), o ideové pozadie a predhistóriu nizozemských zátiší (Bernhard Siegert), o všeobecné úvahy o poetike (Márlia Librandi Rocha), o reinterpretáciu Shakespearovho *Kupca benátskeho* (Anselm Haverkamp), o otázky latencie v povojnovej histórii (Dan Diner, Joan Ramon Resina, Michel Zink), o všeobecné úvahy na tému skry-

tosti (Peter Sloterdijk) a naturalizácie (Florian Klinger), o historickú ontológiu latencie a nálady (David E. Wellbery), o „akt obrazu“ (Horst Bredekamp), o vekové rozdiely (Robert Pogue Harrison) a o generačné priepasti (Florian Klinger) atď. Mierna rozptýlenosť záujmu o latenciu je programová, pretože cieľom je obkružiť ju ako výskumný problém,

nie vytvoriť absolútny názorový konsenzus, pokiaľ ide o jej rozličné implikácie. Je to, mimochodom, dosť typické nielen pre dnešnú literárnu vedu, ale aj pre ďalšie humanitné vedy, ktoré sa usilujú nekonvenčne a inovatívne sprostredkovať poznanie našich kultúrnych svetov v najširšom zmysle slova.

Adam Bžoch

PÁLENÍKOVÁ, Jana: Rumunský medzivojnový román. Teórie a realita.

Bratislava, Univerzita Komenského 2011, s. 108. ISBN 978-80-223-2565-3

Monografia Jany Páleníkovej po prvý raz v slovenskom prostredí syntetizuje tzv. „zlaté obdobie“ rumunskej literatúry s dôrazom na román ako jeho dominantný žáner. Autorke sa podarilo uchopiť zložitú látku v komplexnosti, postupujúc od historického kontextu cez literárne súvislosti až po analýzu vybraných diel, čím sa pred nami postupne odhalilo tajomstvo vzniku rumunského medzivojnového románu. Vďaka širšiemu vysvetľujúcemu rámcu sa dosah práce neobmedzuje len na špecialistov a zasvätených do danej problematiky, ale má potenciál zaujať aj širšiu verejnosť – tá dostala napokon možnosť poznať dané obdobie aj z takmer dvadsiatky prekladov diel z tohto obdobia do slovenčiny.

Ako sme naznačili, v prvých kapitolách práce autorka prináša celkový pohľad na historicko-spoločensko-politický kontext doby s dôrazom na jeho prejavy v jednotlivých literárnych tendenciách. Boli to práve prudké spoločenské zmeny (predovšetkým zjednotenie kniežatstiev Moldavska a Valašska v roku 1859, nastolenie monarchie v roku 1879 na čele s kráľom Carolom I z nemeckého rodu Hohenzollern-Sigmaringen, reformy a celková modernizácia spoločnosti a hlavne vznik samostatného národného štátu, tzv. Veľkého Rumunska, v roku 1918 pripojením Sedmohradska, Banátu a Bukoviny), ktoré v konečnom dôsledku umožnili rumunskej medzivojnovnej literatúre vyrovnáť sa s európskym kontextom. Prudkosť zmien sa

zároveň prejavila špecifikami v celkovom vývoji rumunskej literatúry, z ktorých autorka vyzdvihuje najmä tradicionalizmus a paradox simultánnosti. Tradicionalizmus je jeden z hlavných faktorov ovplyvňujúcich rumunskú literatúru prinajmenšom od druhej polovice 19. storočia až hlboko do 20. storočia. Súvisí s celkovou históriou rumunského národa, pôvodne rozdeleného na tri rôzne celky (Sedmohradsko, Moldavsko, Valašsko), ktorý musel neustále hľadať rovnováhu vo sférach vplyvu silných okolitých štátov. Komplikovaná geografická poloha v nárazníkovom pásme medzi Orientom a Západom, ďaleko od „kolisky“, za ktorú Rumuni považovali Rím, navyše uprostred slovansko-maďarského „mora“, to všetko v rumunskom národe podporovalo prílntie k tradičným, nemenným hodnotám alebo k tomu, čo sa za konštrukt trvalosti vydávalo. Spomínané faktory sa odrazili aj v presvedčení, že rumunská literatúra zaostáva za tzv. veľkými literatúrami, čo v jej literárnom vývine iniciovalo vznik neraz deformovaných foriem. Autorka hovorí o tzv. „paradoxe simultánnosti“, čiže súbežnej existencii viacerých literárnych smerov, a to hlavne v 19. a 20. storočí, kde koexistovali diela vykazujúce črty klasicizmu, preromantizmu a romantizmus či v ďalšej etape romantizmu, realizmu, naturalizmu i symbolizmu. Autorka v tom vidí súvis s viditeľným úsilím Rumunska otvoriť sa Západu a definitívne sa vymaniť z feudálnych a balkánskych štruktúr.

V literatúre to podľa nej predstavovalo odhodlanie rýchlo dobehnúť zameškaný vývin, čo však prinášalo aj riziko preberania „foriem bez základov“, na ktoré už v roku 1868 upozornil významný kritik Titu Maiorescu.

Tak sa stalo, že vývinu literatúry pred prvou svetovou vojnou stále dominovali domáce, tradičné, rurálne ideové schémy. Páleníková uvádza, že zásadným krokom smerom k modernizmu i k definitívnemu začleneniu rumunskej literatúry do európskeho kontextu sa stala až teória synchronizmu (1924 – 1925) presadzovaná významným kritikom medzivojnového obdobia Eugenom Lovinescom. Podstata synchronizmu spočívala v zosúladení („synchronizácii“) rumunskej literatúry s európskym literárnym dianím, ktorá sa mala udiat sčasti pomocou imitácie. Antinómia *tradičné – moderné* však celý vývin trvalo sprevádzala, takže stelesnila dve hlavné vývinové tendencie aj v rámci medzivojnového románu.

Pre tradičnú líniu sa hlavným východiskom stali predovšetkým tradicionalistické smery sformované začiatkom 20. storočia, a to sámanátorizmus (rozsievačstvo) na čele s ideológom Nicolae Iorgom, a umiernennejší poporanizmus (národníctvo), ktorý presadzoval Gabaret Ibrăileanu a jeho časopis *Viața românească* (Rumunský život) s kritikejším duchom. Oba smery presadzovali v literatúre dedinskú (roľnícku) tematiku (často postavenú na opozíciách naše – cudzie, dedina – mesto) a tradičné patriarchálne vzťahy.

Modernistické tendencie sa v rumunskej literatúre po prvý raz objavili v podobe symbolizmu. Jeho publikačnou platformou bol časopis *Viața nouă* (Nový život) na čele s Ovidiom Densusianom, ktorému sa podarilo udomáčniť tento smer domácim literárnym dianím. Ako podčiarkuje autorka, „pre celú rumunskú literatúru je však príznačné úsilie o jej začlenenie do kontextu európskej literatúry.“ (s. 19)

V medzivojnovom období sa však predsa postupne odohráva viditeľný posun smerom k modernistickým tendenciám a k otvorenosti voči zahraničným literárnym trendom, čo

okrem iného vyvolalo aj taký boom románového žánru, až sa zdalo, že – ako to výstižne definoval kritik Emanoil Bucuța, ktorého autorka cituje – Rumuni vstúpili do vojny ako lyrici a vyšli z nej ako epici. Páleníkovej práca poukazuje na to, že románový fenomén bol odrazom nielen spoločenských zmien, ale zasahovali doň aj vášnivé diskusie a rôzne teórie. V titulkoch článkov z tej doby sa objavovali napríklad výrazy ako *kríza románu*, *agónia literárneho žánru*, *prečo nemáme román*, *apológia románu*, *osud románu* a pod.

Aby čitateľ lepšie pochopil naliehavosť dobových diskusií, autorka uvádza stručný, no výstižný prehľad dejín románu ako žánru, ktorý sa tiež objavil relatívne neskoro. Po začiatočníckych pokusoch v období revolučného romantizmu (pašoptizmu), ktoré majú väčšmi historickú ako umeleckú hodnotu, sa za prvý ozajstný rumunský román považuje dielo *Ciocoii vechi si noi* (Starí a noví povýšenci) Nicolae Filimona z roku 1863. Romány aj neskor vychádzajú veľmi sporadicky, sú zväčša pochybnej kvality s prevládajúcimi melodramatickými prvkami, takže to pôsobí, akoby sa dobová kritika snažila zaplniť hlučné miesta aspoň teóriami. Ako pripomína autorka, do diskusie okolo románu sa prevratným spôsobom vložil predovšetkým spomínaný E. Lovinescu, ktorý bol presvedčený o nevyhnutnosti vymaniť sa z dlhodobého zajatia tradicionalistických smerov. Akútne sa mu javil aj problém intelektualizácie a profesionalizácie literatúry, bez čoho podľa neho národná literatúra nemohla dozrieť. Mircea Eliade zase videl potrebu vzdelávať čitateľskú verejnosť, ktorá dotedy v románe videla len prostriedok zábavy a kratochvíle. Aj ďalší románoví teoretici poukazovali na nepripravenosť rumunskej spoločnosti na tento náročný literárny žáner vyžadujúci isté kultúrne podložie, čo úzko súviselo s chýbajúcou buržoáziou a absenciou individualít. Zaujímavý bol aj postreh M. Raleu, ktorý videl podstatu románu v dramatickom konflikte, ten však rumunskej spoločnosti, kde prevláda „duch kompromisu“, nebol vlastný. M. Ralea upozorňuje aj na fakt, že v rumunskej literatúre

absentuje epos ako prirodzený predchodca románového žánru, no je tu veľmi rozšírená balada, predchodca novely, ktorá dominovala prozaickému žánru v celom predvojnovom období. Autorka zároveň cituje okrídlené slová „Românul e născut poet“, ktorými otvoril svoju romantickú zbierku ľudovej poézie *Poezii populare ale Romanilor* Vasile Alecsandri z r. 1866, a ktoré zľudovali vo forme presvedčenia až mýtu, že každý Rumun sa rodí ako básnik (o čom by koniec koncov svedčil aj veľký úspech romantického básnika Mihaia Eminesca).

Po prvej svetovej vojne teda nastávajú v Rumunsku radikálne zmeny a najväčšou z nich je vznik samostatného štátu Rumunského kráľovstva v roku 1918. Páleníková konštatuje, že až toto vytúžené zjednotenie všetkých území obývaných rumunským národom odrazu oslobodzuje rumunského intelektuála od ideového a spoločenského boja a na kultúrnu scénu sa dostáva prvá naozaj slobodná, ničím nezaťažaná generácia, ktorá sa už môže plne koncentrovať na rozvíjanie samotnej literatúry a jej rôznym, zmodernizovaným podobám. Autorka sa detailnejšie venuje trom hlavným smerom, ktoré sú podľa nej určujúce pre toto obdobie: Lovinescov literárny krúžok Sburătorul s jeho synchronizmom s európskou literatúrou, tradicionalistický, konzervatívny a nábožensky orientovaný smer gândirizmus a modernistický proustianizmus (obsiahnutý v teóriách Camila Petresca).

Nová situácia sa následne premietla do vývoja románu. Zásadný moment sa odohral v roku 1920, keď Liviu Rebreanu vydal román *Ion*, ktorý definitívne ukončil obdobie krízy románu a otvoril novú etapu tohto literárneho žánru. Páleníková Rebreanovo dielo typovo zaraďuje do kategórie *deskriptívny realistický román*, vychádzajúci z tradicionalistických smerov, no zároveň analyzuje, v čom tkvie jeho novátorstvo a modernosť.

Do tradicionalistickej línie sa radí aj *mýtický román*, s ktorým prichádza Mihai Sadoveanu – jeho romány iniciačného charakteru s tradicionalistickou symbolikou sa vzťahujú

na archetypálny scenár. Romány Hortenzie Papadat-Bengescovej, pevne ukotvené v mestskom prostredí novovznikajúcej buržoázie, sú predovšetkým hĺbkovou štúdiou zložitých citov a typovo sa radia medzi *román psychologickej analýzy*.

O medzivojnovom období sa autorka na začiatku knihy vyjadruje: „...dôležitým, ak nie kľúčovým slovom tejto generácie bola *skúsenosť* každého možného druhu: rozumová, psychologická, morálna, estetická, náboženská. Skúsenosť ako výsledok hľadania nových hodnôt a pohľadov“ (s. 15). V tomto zmysle je *autentický román* emblematický pre svoje obdobie. Prináša nielen nové literárne postupy (predovšetkým podľa vzoru M. Prousta a A. Gida), ale zároveň aj nové, „autentické“ pohľady na svet. Zjavuje sa v nich rozprávač v prvej osobe, ktorý má oveľa bližšie k čitateľovi a prináša nefalšované, spontánne svedectvo, často podané v novej románovej forme – denníku, autobiografii, korešpondencii. Tento typ románu rozvíjali predovšetkým Camil Petrescu a Mircea Eliade, ktorý je zároveň tvorcom *nepriameho románu*, založeného na autobiografických poznámkach a poznačeného technikou románu v románe. Autorka považuje tieto modelové kategórie za najcharakteristickejšie pre dané obdobie a každú z nich zároveň dopĺňa o analýzy vybraných vzorových diel. V záverečnej kapitole sa venuje ďalším významným románom z medzivojnového obdobia, ku ktorým pridáva ich výstižnú definíciu. Celkovým záverom práce by mohlo byť konštatovanie, že rumunská literatúra sa v medzivojnovom období nielenže začlenila do európskeho diania, ale sama doňho prispela niekoľkými slávnymi menami.

Z práce, ktorú sme tu mohli predstaviť iba v základných kontúrach, je zrejmé, že autorka sa danej problematike dlhodobo venuje a dokázala syntetizovať všetky dôležité faktory, venovať sa zásadným dielam a dokumentovať ich bohatou bibliografiou vrátane prekladov rumunských medzivojnových románov do slovenčiny. Navyše sa jej látku podarilo spracovať prehľadným spôsobom,

ktorý umožňuje zorientovať sa v tomto komplexnom období rumunskej literatúry aj širšej čitateľskej verejnosti. Jej práca má preto potenciál oživiť v slovenskom kontexte záu-

jem o rumunskú literatúru, ktorá si bezpochyby zasluhuje.

Tamara Mikulová

ZELENKOVÁ, Anna: Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov.

Slovanský ústav AV ČR, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Praha – Nitra 2009. s. 376. ISBN 80-86420-34-9

Názov príspevku tvorí základný bibliografický záznam, ktorý má veľkú výpovednú hodnotu, lebo signalizuje tému diela a autorový prístup. Vzťahy našich dvoch výnimočne blízkych národov oscillovali a iste aj budú oscilovať medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou: oscilácia vždy závisí od širších spoločensko-politických súvislostí, ktoré podmieňujú jednotlivé fázy aj ich intenzitu. Vzájomnosť či nevzájomnosť však nikdy nebola a určite ani nebude totálna, či už na póle jedného alebo druhého národa, lebo vo všetkých fázach vývinu a v oboch prostrediach vždy boli a budú výnimky v rozpore s momentálne prevládajúcim trendom. Naše dlhodobé, hlboké, košaté a pre oba národy potrebné vzťahy vyžadujú, aby sme sa nimi neustále zapodievali a pokúšali sa o ich analýzu, hoci všetci vieme, že táto analýza je nekonečná. V každom prípade komplexnejšia analýza je nad sily jednotlivca, a preto aj autorka svoju prácu v názve skromne označuje ako sondy. Vnímavejší čitateľ iste vie, prečo sa názve diela explicitne hovorí o česko-slovenských i slovensko-českých vzťahoch. Základný tirážny údaj o vydavateľoch a ich sídlach (Praha – Nitra) vyjadruje záujem oboch strán o prepojenie českého a slovenského kontextu. Vydavatelia v publikácii síce neposkytujú údaj o autorke, ale dedikácia na vstupných stranách („venujem svojej slovensko-českej rodine“) pripomína to, čo v odborných kruhoch vieme: osvedčená vedecká pracovníčka Anna Zelenková je Slovenka, ktorá trvalo žije v Čechách po boku svojho českého manžela Miloša, významného literárneho vedca. Základný tirážny údaj je teda svojrázny nomen omen.

Zelenková sa téme venuje dlhodobo, publikovala rad prác, ale neašpirovala na to, aby napísala dejiny vzťahov. Avšak už z úvodnej obsiahlej štúdie *Metodologické reflexie a východiská* je zrejmé, že má naštudovaný materiál a má aj spoľahlivú metódu, ako sa vedecky zmocniť tejto problematiky – v tomto prípade platí, že kto disponuje spomenutými kľúčmi, ten aj na výseku (sondách) dokáže zovšeobecňovať charakteristiky javu. Týka sa to ťažiskovej druhej časti *Česko-slovenské a slovensko-české literárne vzťahy na okraji pozornosti (Od 40. rokov 19. storočia do medzivojnového obdobia)*. Témy kapitol sa na prvý pohľad javia parciálne, ale spravidla ide o kľúčové či mimoriadne významné momenty: *Tri cestopisy zo Slovenska 1843–1848, K začiatkom slovenskej ženskej literatúry v almanachu Nitra, Nevzájomnosť v česko-slovenských vzťahoch ako prvok „vzájomnej inakosti (Ludovít Štúr a Samo Czambel), Mýtus slovanstva a česko-slovenské vzťahy v politickej reflexii Ludovíta Štúra (Na margo spisu Slovanstvo a svet budúcnosti), K recepcii Czambelovho diela Minulosť, prítomnosť a budúcnosť česko-slovenskej národnej jednoty v českom prostredí na začiatku 20. storočia (Cesta ku vzájomnosti aj prostredníctvom nevzájomnosti), Základy slovistiky v Slovanskom ústave v Prahe v medzivojnovom období, Frank Wollman a Slovensko. Tretia časť Neznáme rukopisy Štefana Krčméryho v pozostalosti T. G. Masaryka* najvýrečnejšie dokladá, že celé dielo vychádza i spočíva na serióznej výskumnej a objaviteľskej báze.

Tento príspevok nie je recenziou, len vreлым privítaním diela, upozornením na jeho

existenciu a predovšetkým upozornením na to, že kniha Anny Zelenkovej by nemala chýbať v knižnici literárnych vedcov (nielen literárnych historikov), ktorí sa pohybujú

v spoločnom priestore bez ohľadu na to, či sú bohemisti alebo slovakisti.

Ján Jankovič

RUMÁNEK, Ivan R. V. : Japonská dráma nó. Žáner vo vývoji.

Bratislava, Veda 2010. s. 459. ISBN 978-80-224-1148-6

Autor prejavuje znalosť japonských prameňov a západnej japonologickej reflexie, ba časť jeho práce vychádza z terénneho výskumu. K senzačným hypotézam je triezvy a prekladovú terminológiu presvedčivo zdôvodňuje.

Do šírky sa uberá pri komparácii a aproximáciách, ktoré ale robia jeho štýl čitateľsky príťažlivým. Oceňujem to práve preto, že pri práci o africkom divadle som zápasila s podobným problémom – ako dosiahnuť vedec-kú jasnosť pri temer úplnej absencii kontextu, ku ktorému by bolo možné referovať. V takomto prípade musí autor najprv veľa sprostredkovať, aby sa mohol pustiť do vlastného teoretického hľadania. V tomto zmysle to má bádateľ publikujúci v angličtine, či francúzštine výrazne jednoduchšie.

Z Rumánkovej dejinnej syntézy vystupujú situácie plasticky, na základe čoho sa aj teoretické závery javia presvedčivo: mladý šógun Ašikaga Jošimicu zabezpečil talentovanému chlapcovi Zeamimu vzdelanie, aké sa predtým nedostalo nijakému hercovi, či tanečníkovi. Toto vzdelanie bolo predpokladom pre vznik klasickej drámy nó. Ak uvážime pôvodné nízke spoločenské postavenie divadelníkov, fascinuje nás ich vedomie poslania v spoločnosti, čo sa prejavuje v zachovaných genealógiách. Vývin nó k čoraz pomalejšiemu prednesu možno naozaj presvedčivo zdôvodniť vzdálovaním sa publika reči a literárnym kontextom nóových hier – pomalosť sa tu stáva podmienkou vnímateľnosti.

Kniha prináša aj preklad dlho utajovaného receptu hereckého majstrovstva – najstar-

šej japonskej divadelnej poetiky Fúšikaden a preklady piatich hier nó.

Svojou teoretickou prácou a prekladmi vytvoril autor situáciu, v ktorej sa ďalšie teoretické bádanie bude môcť opierať už nielen o zahraničné, ale i o pôvodné pramene.

Polemickú reakciu vo mne vyvoláva – z hľadiska témy knihy okrajová – reflexia antickej drámy, z ktorej sa vyvodzuje existencia priamej väzby medzi krutým súvekým gréckym životom a „Oresteiou“ (s. 43). Keby to bolo tak, potom by sme mohli aj z „Obasute“ (Zanesenie stareny) usudzovať, že Japonci v istej dobe bežne odnášali svojich starých rodičov do hôr krkavcom.

V skutočnosti obe kultúry v čase najväčšieho rozkvetu (ale aj dlho pred ním a po ňom) charakterizovala úcta k predkom. Horror narušenia tejto úcty bol mimoriadnou situáciou, extrémom, ktorý bolo potrebné umiestniť do drámy, do predstavenia masiek, a tým eliminovať z životnej reality. A zafixovať na výstrahu budúcim pokoleniam. Podľa mňa má nó s antickou drámou nemalo spoločného: obe rozhodne vylučujú samoučelnú krutosť, scénický naturalizmus (nech nás tu nemýlia novodobé inscenačné praktiky aplikované na grécku drámu) a smerujú k očiste a obnoveniu poriadku.

Hrot svojej polemiky na záver oslabím súznením s autorom knihy v presvedčení, že vojny, následné epidémie a hladomor vždy pôsobili ničivo na základné ľudské vzťahy. Z uvedeného je zrejmé, že oceňujem Rumánkovu otvorenosť riskantnej komparatívnej metóde – to, že si nevolká v bezpečí východiskovej špecializácie orientalistu, ale ini-

ciuje premýšľanie o všeobecných otázkach.

Predpokladom prekladov drámy nó bola Ivanovi Rumánkovi znalosť starej japonskej poézie, z ktorej nóové hry často citujú. Ako dokazuje preklad starojaponskej poézie *Kvety srdca*, prekladateľ si vopred pripravil pôdu pre preklad nó, v čom vidieť jasne vytýčený prekladateľský a bádateľský životný program, ako aj citlivý prístup k potrebám

slovenskej literárnej a divadelnej kultúry.

V rámci rekapitulácie spomeňme aj Rumánkove preklady z keltskej a anglickej poézie, doslovy k exilovým autorom – ku Kokinšú Karola Strmeňa či hexametrom saleziána Ludovíta Suchána, pôsobiaceho v Japonsku.

Anna A. Hlaváčová

MATTOVÁ, Lucia – LORKOVÁ, Zuzana – HABUROVÁ, Andrea: Podoby a premeny reflexie ruskej literatúry na Slovensku v rokoch 1996 – 2009.

CD ROM. Bratislava: STIMUL, 2010. 105 s. ISBN 978-80-8127-006-2

V roku 1998 vyšlo ako štvrtý zväzok edície *Stručné dejiny umeleckého prekladu* kolektívne dielo *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836 – 1996*. Dejiny ruskej literatúry na Slovensku sa však jeho vydaním necitli na konci výskumu. Dôkazom je aj práca najmladšej generácie rusistov – doktorandiek pôsobiach na Filozofickej fakulte Komenského univerzity v Bratislave *Podoby a premeny reflexie ruskej literatúry na Slovensku v rokoch 1996 – 2009*.

Autorky bezprostredne nadväzujú na výsledky výskumu z deväťdesiatych rokov 20. storočia a v rámci troch prehľadových štúdií načrtávajú obraz o tendenciách v prekladovej recepcii ruskej literatúry v slovenskom kultúrnom priestore. Ako hovorí Lucia Mattová v úvode publikácie, „ide o prvotné spracovanie danej témy, z ktorého pramení aj istá deskriptívnosť“ (s. 9). Je však nutné poznamenať, že práve širšie koncipovaný základný výskum má potenciál stať sa východiskom pre ďalšie špecificky zamerané štúdie. Pri spracovaní témy vychádzali z hypotézy, že po roku 1989 sa pozícia ruskej literatúry na Slovensku zásadne zmenila. Či a akým spôsobom sa ich domnienka potvrdila, demonštrujú tri kapitoly venované prekladovej recepcii ruskej prózy (Z. Lorková), poézie (A. Haburová) a drámy (L. Mattová).

Zo zistení autoriek vyplývajúci z boha-

tého vstupného materiálu naznačíme len toľko, že v období 1996 – 1999 zo strany vydavateľstiev stále prevládala pri prekladoch z ruštiny akási opatrnosť, zdržanlivosť. Najmä v prípade knižných vydaní prózy sa preferovali klasické diela. V poslednom desaťročí sa však situácia konsoliduje, čitateľská verejnosť čoraz častejšie dostáva možnosť oboznamovať sa aj so súčasnou ruskou tvorbou a preklady z ruštiny zaujímajú stabilné miesto v slovenskej prekladovej tvorbe. V poézii sa k slovu hlásia ženské autorky, inscenácie ožívajú novátorským prístupom ku klasickým textom. Príspevky v tejto práci pritom nemajú čisto enumeratívny charakter; naopak, publikácia sa snaží zasadiť prekladovú situáciu aj do širších spoločensko-kultúrnych súvislostí. Výrazne pozitívne hodnotíme z tohto hľadiska poznámky osvetľujúce charakter a zameranie periodík a vydavateľstiev, ktoré v skúmanom období uverejňovali preklady ruskej literatúry. Vlastný text dopĺňa príloha venovaná prekladateľom z ruštiny, bibliografia najnovších literárnovedných prác k dejinám ruskej literatúry a registre sumarizujúce preklady a divadelné inscenácie v predmetnom období.

Hoci by sme autorkám mohli vyčítať niekoľko drobností vyplývajúcich o. i. z kolektívneho charakteru diela (napr. nejednotné uvádzanie originálneho názvu, odlišná

miera spracovania prekladateľských hesiel), *Podobám a premenám reflexie ruskej literatúry na Slovensku v rokoch 1996 – 2009* nemožno uprieť prínos do výskumu dejín prekladu na Slovensku. Svojím charakterom sú určené nielen študentom ruského jazyka, ale aj teoretikom a praktikom, ktorí sa venu-

jú otázkam dejín prekladu. Publikácia je dostupná v elektronickej forme na CD alebo na stránke knižnice UK <https://stella.uniba.sk/texty/MHL-podoby.pdf>. Veríme však, že čoskoro nadobudne aj tlačenu podobu.

Eva Bubnášová